

ΕΦΥΑΛΩΜΕΝΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΑΠΟ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΣΤΡΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ (EPIRUS VETUS, EPIRUS NOVA). ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Δαμιανός KOMMATAS

RÉSUMÉ : La céramique à glaçure présentée ici est issue des fouilles réalisées entre 1970-1990 dans les villes et citadelles byzantines de l'Épire Vetus et Nova (aujourd'hui régions de l'Albanie du centre et du sud ; voir Fig. 1). Le matériel céramique est très riche et provient des couches stratigraphiques de l'époque médiévale (Dyrrachion, Aulon, Kannina) : assiettes, jattes, coupes, cruches, bols entre autres). D'après le couleur des pâtes et le décor des vases ces céramiques pourraient être classées en deux catégories principales : vases monochromes et vases polychromes. D'autre part, les modes de décoration permettent de distinguer d'autres sous-groupes. La décoration couvre soit l'intérieur soit l'extérieur du vase et les thèmes sont exécutés suivant les techniques byzantines du sgraffito, du champlevé, incisé ou bien les trois. Le vocabulaire décoratif comprend des motifs naturalistes : fleurs, animaux, oiseaux et figures humaines. La variété de couleurs utilisées par l'artisan sur la surface des vases témoigne d'une technologie avancée et la richesse des thèmes. Parmi les découvertes on distingue un lot de majoliques ou protomajoliques pourvues d'un décor élaboré et qui ont été importées d'Italie. En général, les céramiques issues des centres de l'Épire datent des XIe-XIVe siècles et jusqu'à l'époque post-byzantine. Il apparaît que les relations commerciales dans le bassin méditerranéen sont effectives entre les grands centres de production céramiques de l'Occident (Apulie et Venise), de Grèce (Corinthe) et d'Asie Mineure (Iznik) : y sont importés des vases à glaçure de grande qualité.

Η εφυαλωμένη κεραμική που παρουσιάζουμε προέρχεται από ανασκαφικές έρευνες που διεξήχθησαν στις δεκαετίες του '70 και '80 σε βυζαντινές πόλεις και κάστρα της Παλαιάς και της Νέας Ηπείρου (Epirus Vetus, Epirus Nova), τα οποία βρίσκονται στις σημερινές περιοχές της νότιας και της κεντρικής Αλβανίας (Εικ. 1). Το πλούσιο υλικό που συγκεντρώθηκε από εντατικές συστηματικές ανασκαφές στο Δυρράχιο, την Αυλώνα, τα Κάνινα ανήκει σε στρώματα της μεσαιωνικής περιόδου. Αποτελείται από θραύσματα διαφόρων επιτραπέζιων αγγείων, όπως πιάκια ρηγά ή βαθιά, φρουτιέρες, κούπες, κύπελλα, κανάτες, σταμνάκια, παγούρια κ.ά. Ο πηλός τους είναι καθαρός και το χρώμα του είναι ώχρα προς το κίτρινο, ρόδινο ή κοκκινωπό. Με βάση το χρώμα του πηλού και τη διακόσμηση των αγγείων, η κεραμική αυτή θα μπορούσε να ενταχθεί σε δύο μεγάλες κατηγορίες – τα μονόχρωμα και τα πολύχρωμα σκεύη.

Ειδικότερα, διακρίνονται μικρότερες ομάδες, που η καθεμιά ξεχωρίζει ως προς την τεχνική διακόσμησής της, η οποία καλύπτει το εξωτερικό ή το εσωτερικό του αγγείου. Τα μοτίβα εφαρμόζονται με τις γνωστές στη βυζαντινή κεραμική τεχνικές, την εγχάρακτη (sgraffito), τη γραπτή και την επιτεδόγλυφη ή σε συνδυασμό και των τριών. Το θεματολόγιο περιλαμβάνει ανθρώπινες μορφές, θέματα από το ζωικό και το φυτικό κόσμο, όπως άνθη, ζώα της ξηράς και της θάλασσας, πτηνά, καθώς και γεωμετρικά μοτίβα. Η μελέτη των αγγείων αυτών αποδεικνύει πως στο μεγαλύτερο μέρος τους παρουσιάζουν κοινά και επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά στο βαλκανικό και το μεσογειακό χώρο. Για παράδειγμα, από το Δυρράχιο

Εικ. 1. Πόλεις και κάστρα στην Παλαιά και τη Νέα Ήπειρο (Epirus Vetus et Epirus Nova).

Εικ. 2. Εφνάλωμένη κεραμική από τα Κάνινα.

προέρχεται κεραμικό με παράσταση αετού σε μέταλλο (Hoti 1989: 238, πίν. VIII.1) και τετράποδου ζώου (αλεπούς;) (Hoti 1989: 237, πίν. VII.7). Πουλιά και άλλα ζώα, σε ποικίλες στάσεις, είναι ένα θέμα που απαντάται σε πλήθος παραδειγμάτων από τα Κάνινα (Εικ. 2α-δ) (βλ. και Kommata 1991: πίν. C4, D9, E5, XXIX.4), την Αυλώνα (Εικ. 3α-δ), από όπου το υλικό είναι αδημοσίευτο, και από το Δυρράχιο (Hoti 1989: 233, πίν. III.15,17,19). Ανθρώπινες μορφές σε προτομή ή ολόσωμες είναι γνωστές από το Δυρράχιο (Hoti 1989: 235, πίν. V.6,7 και 238, πίν. VIII.2,4) και παράσταση μουσικού (βιολιστής;) από τα Κάνινα (Εικ. 2ε, στ· Hoti 1989: 237, πίν. VII.2). Από το ίδιο κέντρο προέρχεται όστρακο από κανάτα με σπάνια διακόσμηση, μοτίβα κογχυλιόσχημα σε επιπεδόγλυφη τεχνική με πράσινη εφνάλωση (Εικ. 2η). Πολλά από τα ευρήματα παρουσιάζουν αναλογίες με παρόμοια γνωστά από την Κόρινθο (Morgan 1942: πίν. XVIb, XXXV a, d, εικ. 4.2), την Απουλία (D'Adria 1979: πίν. XCV· Mazzucato 1970: πίν. III 30,31, εικ. 33, 36, 40), τη Βενετία (Con-ton 1940: 84, 87) και άλλα κέντρα της Βαλκανικής ή της

Μεσογείου (Τέχνη εγγράκτων 1999: εικ. 9, 12, 60, 221· Stevenson 1947· Nicolescu 1959: εικ. 22, 23· Ορλάνδος 1964: εικ. 65, 71, 75· Mazzucato 1993: 44, 68, 77, 79· Ιωαννιδάκη-Ντόστογλου 1981: πίν. 59· Bikić 1998: εικ. 3).

Από το πλήθος των ευρημάτων ξεχωρίζουμε τα πρωτομαγιόλικά, τα οποία φέρουν πλούσια διακόσμηση και πρέπει να εισήχθησαν από τα γειτονικά κέντρα της ιταλικής χερσονήσου. Η ποικιλία των χρωμάτων εφνάλωσης υποδεικνύει προηγμένη τεχνική και εξειδικευμένο θεματολόγιο. Γενικά, τα όστρακα που προέρχονται από τα προαναφερθέντα κέντρα της Παλαιάς και της Νέας Ηπείρου, βάσει της στρωματογραφίας και των νομισμάτων, χρονολογούνται στη μέση και την ύστερη βυζαντινή περίοδο (τέλη 11ου έως και το 15ο-16ο αι.). Οι ενδείξεις μαρτυρούν ότι κατά περιόδους το Δυρράχιο (αρχαία Επίδαμνος) και η Αυλών αποτέλεσαν σημαντικά λιμάνια της Αδριατικής και του Ιονίου. Εξυπηρετούσαν τη διακίνηση μεγάλης ποσότητας προϊόντων από τα βυζαντινά εργαστήρια της μεσογειακής λεκάνης προς την ενδοχώρα της Ηπείρου.

Εικ. 3. Εφυλλωμένη κεραμική από την Αυλώνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bikić 1998** : BIKIĆ (V.). – Glazed Pottery in the Central Balkans (11th-13th c.), *Starinar* XLIX (1998), 145-154.
- Conton 1940** : CONTON (L.). – *Le antiche ceramiche veneziane scoperte nel la Laguna*, Venezia 1940.
- D'Adria 1979** : D'ADRIA (FR.). – La documentazione archeologica medioevale nella Puglia meridionale, in: *Le aree omogenee della civiltà rupestre nell'ambito dell' impero bizantino: La Serbia*, Congedo editore, Galatina 1979, 223-228.
- Hoti 1989** : HOTI (A.). – Enë me glazurë nga qyteti i Durrësit, *Iliria* 1 (1989), 213-240.
- Τέχνη εγχαρακτων 1999** : Βυζαντινά εφραλωμένα κεραμικά. Η τέχνη των εγχαρακτων (επιμ. Δ. Παπανικόλα-Μπακιρτζή), Αθήνα 1999.
- Ιωαννιδάκη-Ντόστογλου 1981** : ΙΩΑΝΝΙΔΑΚΗ-ΝΤΟΣΤΟΓΛΟΥ (Ε.). – Παραστάσεις πολεμιστών και κυνηγών στα βυζαντινά αγγεία, *ΑΔ* 36 (1981), Μελέτες, 127-138.
- Kommata 1991** : KOMMATA (D.). – *Qyteti ilira-arbëror i Kaininës*, Tirana 1991.
- Mazzucato 1970** : MAZZUCATO (O.). – Note preliminari sullo scavo del casale Laurentino, *Rivista Archeologia Medioevo*, suppl. al. 2. N.S. dic., 1970. A.XVIII di Archeologia, 25-80.
- Mazzucato 1993** : MAZZUCATO (O.). – *Tipologie e tecniche della ceramica a vetrina pesante IX-X secolo*, Roma 1993.
- Morgan 1993** : MORGAN (C.H.). – *The Byzantine Pottery, Corinth XI*, Cambridge, Mass. 1942.
- Nicolescu 1959** : NICOLESCU (C.). – Ceramica smaltuila din sec. X-XV in lumina ultimelos cercetari archeologice, *Studi si cercetari de istoria Artei* 2 (1959), εικ. 22, 23.
- Ορλάνδος 1964** : ΟΡΛΑΝΔΟΣ (Α.). – Έκθεσις περί των ανασκαφών Βιβλιοθήκης του Αδριανού και Ρωμαϊκής Αγοράς, *ΑΕ* 1964, 35-58.
- Stevenson 1947** : STEVENSON (R.). – *The Great Palace of the Byzantine Emperors*, Oxford 1947.
- Teicu 1983** : TEICU (D.). – Ceramica smăltuită de factură bizantină din sud-vestul României, *Studii și certări de istorie veche si arheologie*, 3, tom. 34, Iulie-Septembrie 1983, 274-285.